QO‘QON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI ILMIY XABARLARI
(2026-yil 10-son)

PEDAGOGIKA
PEDAGOGY

https://doi.org/10.70728/c.series.ped.v08.i10.167

ERNEST XEMINGUEY VA SETON TOMPSON ASARLARINI O‘QITISHDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV OMILLARI

Abdug’aniyeva Xusnidaxon Sanjarbek qizi
Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti
ORCID ID:0009-0003-5162-1915

Annotatsiya. O‘zbek tilida. Mazkur maqolada Ernest Xeminguey va Ernest Seton Tompson asarlarini umumiy o‘rta ta’lim jarayonida o‘qitishda kompetensiyaviy yondashuvdan foydalanishning nazariy va metodik asoslari tahlil qilinadi. Badiiy asarni o‘qitish jarayonida o‘quvchilarning matnni tushunish, qahramonlar xarakterini tahlil qilish, muallif pozitsiyasini aniqlash, badiiy tasvir vositalarini anglash va mustaqil xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantirish masalalariga alohida e’tibor qaratiladi. Xemingueyning The Old Man and the Sea qissasi hamda Seton Tompsonning Lobo, the King of Currumpaw hikoyasi qiyosiy tahlil obyekti sifatida tanlanib, ularda inson va tabiat munosabati, matonat, erkinlik, mas’uliyat va axloqiy tanlov masalalarining ifodalanishi ko‘rib chiqiladi. Maqolada matn dalillariga asoslangan tahlil, muammoli savollar, qiyosiy o‘qish, munozara va ijodiy topshiriqlardan foydalanish yo‘llari tavsiya etiladi. Shuningdek, o‘quvchilarning adabiy kompetensiyalarini baholash mezonlari va dars jarayonida qo‘llash mumkin bo‘lgan metodik model ishlab chiqiladi. Tadqiqot nazariy-metodik xususiyatga ega bo‘lib, taklif etilgan usullarning amaliy samaradorligi alohida pedagogik tajriba orqali tekshirilishi lozim.

Kalit so‘zlar: kompetensiyaviy yondashuv, adabiy ta’lim, adabiy kompetensiya, badiiy asar, Ernest Xeminguey, Ernest Seton Tompson, qiyosiy tahlil, tanqidiy fikrlash, matn interpretatsiyasi, mustaqil fikrlash.

Аннотация. В статье анализируются теоретические и методические основы применения компетентностного подхода при изучении произведений Эрнеста Хемингуэя и Эрнеста Сетон-Томпсона в общеобразовательной школе. Особое внимание уделяется развитию навыков понимания художественного текста, анализа характеров персонажей, определения авторской позиции, интерпретации художественных средств и формулирования самостоятельных выводов. В качестве материала для сравнительного анализа рассматриваются повесть Хемингуэя The Old Man and the Sea и рассказ Сетон-Томпсона Lobo, the King of Currumpaw. Анализируются особенности изображения взаимоотношений человека и природы, стойкости, свободы, ответственности и нравственного выбора. Предлагаются методические приёмы, основанные на работе с текстовыми доказательствами, проблемными вопросами, сравнительным чтением,

дискуссией и творческими заданиями. Разработаны критерии оценки литературных компетенций учащихся и модель организации анализа художественного произведения. Исследование имеет теоретико-методический характер; практическая эффективность предложенных приёмов требует отдельной эмпирической проверки.

Ключевые слова: компетентностный подход, литературное образование, литературная компетенция, художественное произведение, Эрнест Хемингуэй, Эрнест Сетон-Томпсон, сравнительный анализ, критическое мышление, интерпретация текста, самостоятельное мышление.

Abstract. This article examines the theoretical and methodological foundations of applying a competency-based approach to teaching works by Ernest Hemingway and Ernest Thompson Seton in general secondary education. Particular attention is paid to developing students’ abilities to comprehend literary texts, analyse characters, identify narrative perspectives, interpret literary devices, and formulate independent conclusions. Hemingway’s The Old Man and the Sea and Seton’s Lobo, the King of Currumpaw are selected for comparative analysis. The article explores how these works can be used to discuss human–nature relationships, endurance, freedom, responsibility, and moral choice. It proposes instructional techniques based on textual evidence, problem-oriented questions, comparative reading, classroom discussion, and creative assignments. Assessment criteria for literary competencies and a methodological model for organising literary analysis are also presented. The study is theoretical and methodological in nature; the practical effectiveness of the proposed techniques requires further empirical investigation.

Keywords: competency-based approach, literary education, literary competence, literary work, Ernest Hemingway, Ernest Thompson Seton, comparative analysis, critical thinking, textual interpretation, independent thinking.

KIRISH

Bugungi ta’lim jarayonida o‘quvchiga tayyor bilimlarni yetkazish bilan bir qatorda, uning mustaqil fikrlashi, axborotni tahlil qilishi, muammolarga yechim topishi va o‘z nuqtayi nazarini asoslay olishini rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Shu jihatdan kompetensiyaviy yondashuv ta’lim mazmunini o‘quvchining amaliy faoliyati bilan bog‘lashga xizmat qiladi. Mazkur yondashuvda bilimning mavjudligi bilan birga, undan muayyan vaziyatda foydalana olish, o‘zlashtirilgan tushunchalarni tahlil va talqin jarayonida qo‘llash ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyot fanining imkoniyatlari bu vazifalarni amalga oshirishda alohida o‘rin tutadi. Badiiy asar o‘quvchini turli xarakterlar, hayotiy vaziyatlar, ijtimoiy munosabatlar va axloqiy muammolar bilan tanishtiradi. O‘quvchi asarni o‘qish jarayonida voqealar ketma-ketligini tushunish bilan cheklanmay, qahramonlarning xatti-harakatlari sabablarini aniqlashi, muallifning tasvir usulini kuzatishi va asarda ilgari surilgan g‘oyalarni mustaqil talqin qilishi kerak.

Biroq badiiy asarni o‘qitish amaliyotida ayrim hollarda matn mazmunini qayta hikoya qilishga yoki tayyor xulosalarni yod olishga ortiqcha e’tibor qaratilishi mumkin. Bunday

holatda o‘quvchi asar voqealarini eslab qolgan bo‘lsa-da, uning badiiy xususiyatlarini mustaqil tahlil qilishda qiynalishi ehtimoli mavjud. Shu sababli adabiy ta’limda matn bilan faol ishlash, dalillarni aniqlash, talqin qilish va xulosa chiqarishga yo‘naltirilgan topshiriqlardan foydalanish dolzarb hisoblanadi.

Mahalliy ilmiy tadqiqotlarda ham adabiyotshunoslikda kompetensiyaviy yondashuvning ahamiyati va adabiy ta’limda badiiy asarni tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish masalalari o‘rganilgan [1; 2]. Mazkur ilmiy izlanishlar adabiy kompetensiyalarni shakllantirishni ta’lim metodikasining muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida ko‘rib chiqish imkonini beradi.

Ernest Xeminguey va Ernest Seton Tompson asarlari o‘quvchilarning adabiy tahlil ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun turli imkoniyatlarni taqdim etadi. Xemingueyning The Old Man and the Sea qissasida insonning qiyinchiliklarga qarshi kurashi, matonati, iroda kuchi va o‘z qadr-qimmatini saqlashi yoritiladi. Seton Tompsonning Lobo, the King of Currumpaw hikoyasida esa yovvoyi tabiat, hayvon xulqi, erkinlik va insonning tabiatga munosabati tasvirlanadi [3; 4].

Ushbu asarlarni qiyosiy o‘rganish o‘quvchilarga turli badiiy obrazlarni tahlil qilish, qahramon xatti-harakatlarini muayyan vaziyat bilan bog‘lash va mualliflarning tasvir usullarini farqlash imkonini beradi. Bunda o‘quvchi faqat o‘z taassurotini bildirmasdan, fikrini asar matnidan olingan dalillar bilan asoslashga o‘rganadi.

Tadqiqotning maqsadi — Ernest Xeminguey va Seton Tompson asarlarini o‘qitishda kompetensiyaviy yondashuvning nazariy-metodik omillarini aniqlash hamda o‘quvchilarning adabiy kompetensiyalarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqotning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- Kompetensiyaviy yondashuv va adabiy kompetensiya tushunchalarining mazmunini yoritish.
- Adabiy ta’limda kompetensiyaviy yondashuvga oid mahalliy va xorijiy ilmiy qarashlarni tahlil qilish.
- Xeminguey va Seton Tompson asarlarining tarbiyaviy hamda tahliliy imkoniyatlarini aniqlash.
- Badiiy matnni tahlil qilishga yo‘naltirilgan metod va topshiriqlarni tavsiya etish.
- O‘quvchilarning adabiy kompetensiyalarini baholash mezonlarini ishlab chiqish.

Tadqiqot obyekti — umumiy o‘rta ta’limda badiiy asarlarni o‘qitish jarayoni.

Tadqiqot predmeti — Xeminguey va Seton Tompson asarlarini o‘qitishda kompetensiyaviy yondashuvdan foydalanish metodlari, vositalari va pedagogik shart-sharoitlari.

Tadqiqotning ilmiy-amaliy ahamiyati shundaki, unda badiiy matnni o‘qish, tahlil qilish, qiyoslash va talqin etishga yo‘naltirilgan metodik tavsiyalar tizimlashtiriladi. Taklif etilgan tavsiyalardan adabiyot darslarini rejalashtirishda foydalanish mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA NAZARIY ASOSLAR

Kompetensiyaviy yondashuvning adabiy ta’limdagi o‘rni. Kompetensiyaviy yondashuv o‘quvchining egallagan bilimlarini amaliy faoliyatda qo‘llay olishiga e’tibor

qaratadi. Adabiyot fanida bu yondashuv o‘quvchining badiiy matnni tushunishi, asar mazmunini tahlil qilishi, obrazlar o‘rtasidagi munosabatlarni aniqlashi va mustaqil xulosa chiqarishi orqali namoyon bo‘ladi. Adabiy kompetensiyani faqat asar muallifi, yaratilgan davri yoki qahramonlari haqidagi ma’lumotlarni bilish bilan tenglashtirib bo‘lmaydi.

N.Shayxislamov adabiyotshunoslikda kompetensiyaviy yondashuvning nazariy asoslari va amaliy ahamiyatini ko‘rib chiqib, adabiy ta’limda tahliliy fikrlash, ijodkorlik va kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirishga e’tibor qaratadi [1]. M. To‘ychiyeva va Sh. Islomova esa adabiy ta’limda kompetensiyaviy yondashuvni badiiy asarni tahlil qilish topshiriqlari bilan bog‘liq holda o‘rganadilar [2].

Badiiy matnni talqin qilish va o‘quvchi faolligi. Badiiy asarni talqin qilish jarayonida o‘quvchi matnda berilgan ma’lumotlarni qabul qilish bilan cheklanmaydi. U voqealar o‘rtasidagi bog‘lanishlarni aniqlaydi, qahramonlarning xatti-harakatlariga baho beradi va matnning mazmunini o‘z tajribasi hamda mavjud bilimlari bilan bog‘laydi.

Jonathan Culler adabiy nazariya doirasida adabiy matnni anglash va talqin qilishda adabiy konvensiyalar hamda o‘quvchining matnni o‘qish usullari muhimligini ko‘rsatadi [5]. Wolfgang Iser esa o‘quvchining matnni qabul qilish jarayonidagi faol ishtiroki va talqin orqali ma’no hosil bo‘lishi masalasini o‘rganadi [6].

Ushbu nazariy qarashlar adabiy ta’lim uchun muhim metodik xulosani yuzaga chiqaradi: o‘quvchiga asarning yagona tayyor izohini berish bilan cheklanmasdan, uning matnni mustaqil o‘rganishi va o‘z talqinini asoslashiga sharoit yaratish kerak. Biroq mustaqil talqin matn mazmunidan uzilgan istalgan fikrni to‘g‘ri deb qabul qilish degani emas. O‘quvchining fikri matndagi voqealar, qahramonlarning xatti-harakatlari, tasvir vositalari yoki boshqa ishonchli dalillar bilan asoslanishi lozim.

Masalan, o‘quvchi Santyago obrazini matonat timsoli sifatida baholashi mumkin. Bunday xulosa qahramonning qiyinchiliklarga munosabati, kurashni davom ettirishi va o‘z qadr-qimmatini saqlashi bilan bog‘liq voqealar orqali izohlanishi kerak. Demak, kompetensiyaviy yondashuv o‘quvchining fikr bildirishini emas, balki uning fikrni asosli tarzda shakllantirishini ham nazarda tutadi.

Ernest Xeminguey XX asr adabiyotining taniqli vakillaridan biri bo‘lib, uning The Old Man and the Sea qissasida inson va tabiat o‘rtasidagi munosabat, iroda, matonat va mag‘lubiyat tushunchalari muhim o‘rin egallaydi [3].

Qissa markazida keksa baliqchi Santyagoning uzoq davom etgan kurashi turadi.Qahramonning dengizdagi sinovlari orqali insonning jismoniy imkoniyatlari, ruhiy bardoshi va o‘ziga bo‘lgan munosabati tasvirlanadi. Asarni o‘qitishda o‘quvchilarni faqat voqealar ketma-ketligini aytib berishga emas, balki Santyagoning xatti-harakatlari sabablarini izohlashga ham yo‘naltirish mumkin.

Ernest Seton Tompsonning Wild Animals I Have Known to‘plamiga kiritilgan Lobo, the King of Currumpaw hikoyasi esa yovvoyi hayvonlar hayoti va insonning tabiat bilan munosabatini tasvirlaydi [4]. Hikoyada Lobo obrazi kuchli, ehtiyotkor va o‘z muhitiga moslashgan bo‘ri sifatida gavdalanadi. Voqealar rivoji o‘quvchini hayvon xulqini, inson manfaatlarini va tabiatga munosabatni muhokama qilishga undaydi.

Bu asarlarning mazmuni bir xil bo‘lmasa-da, ularni birgalikda o‘rganish uchun bir qator umumiy tahlil yo‘nalishlari mavjud:

- Qahramon xatti-harakatlarining sabablari.
- Inson va tabiat munosabatlari.
- Matonat va erkinlik tushunchalari.
- Qahramonning o‘z muhitidagi o‘rni.
- O‘quvchining axloqiy bahosi va uning matn dalillariga asoslanganligi.

Shu bilan birga, asarlar o‘rtasidagi farqlarni saqlash muhim. Santyago insonning ruhiy kurashi va qadr-qimmati bilan bog‘liq muammolarni ochishga xizmat qilsa, Lobo obrazi yovvoyi hayvonning xulqi, yashash muhiti va inson faoliyatining tabiatga ta’sirini muhokama qilish imkonini beradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqola nazariy-metodik tadqiqot sifatida tashkil etildi. Unda kompetensiyaviy yondashuvga oid ilmiy qarashlar, adabiy ta’lim metodikasi va tanlangan badiiy asarlarning mazmuniy xususiyatlari o‘rganildi.

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi.

- **Nazariy tahlil metodi**. Kompetensiyaviy yondashuv, adabiy kompetensiya va badiiy matnni talqin qilishga oid ilmiy qarashlar tahlil qilindi. Bu metod tadqiqotning asosiy tushunchalarini aniqlash va ularning o‘zaro munosabatini izohlash uchun qo‘llanildi.
- **Qiyosiy tahlil metodi.** Xeminguey va Seton Tompson asarlaridagi qahramonlar, voqealar, tabiat tasviri va muammoli vaziyatlar o‘zaro qiyoslandi. Qiyoslashda asarlarning janriy va mazmuniy farqlari hisobga olindi.
- **Matn interpretatsiyasi metodi.** Badiiy matndagi voqealar va obrazlar asarning mazmuniy konteksti bilan bog‘liq holda izohlandi. Qahramonlarga berilgan baholarni matn dalillari orqali asoslash tamoyiliga e’tibor qaratildi.
- **Pedagogik modellashtirish metodi.** Badiiy matnni tahlil qilish jarayonini bosqichma-bosqich tashkil etish uchun metodik model taklif qilindi. Model o‘quvchining matndan dalil topishi, dalilni izohlashi, xulosa chiqarishi va zarur holatlarda qiyoslashiga asoslanadi.

Xeminguey va Seton Tompson asarlarini o‘qitishda kompetensiyaviy yondashuvdan foydalanish bir nechta metodik omillar bilan bog‘liq.

- Birinchidan, o‘quvchining yosh xususiyatlari va tayyorgarlik darajasini hisobga olish kerak. Asar mazmuni, tilining murakkabligi va topshiriqlarning hajmi o‘quvchilarning imkoniyatlariga mos bo‘lishi lozim.
- Ikkinchidan, o‘qishdan oldingi tayyorgarlik muhim. O‘qituvchi muallif va asar haqida qisqa ma’lumot berishi, lekin asarning barcha mazmuniy xulosalarini oldindan aytib bermasligi kerak. O‘quvchida savol va taxminlar paydo bo‘lishiga sharoit yaratish mustaqil o‘qishga qiziqishni qo‘llab-quvvatlashi mumkin.
- Uchinchidan, matnni o‘qish jarayonida maqsadli savollardan foydalanish zarur. Savollar faqat “Nima sodir bo‘ldi?” shaklida emas, balki “Nima sababdan sodir bo‘ldi?”, “Bu holat

qahramon xarakterini qanday ochadi?” va “Fikringizni matnning qaysi qismi bilan asoslaysiz?” kabi tahliliy shakllarda ham tuzilishi kerak.

- To‘rtinchidan, o‘quvchi fikrini dalillar bilan asoslashga o‘rgatilishi lozim. Bunda matndan olingan jumla yoki voqea, uning izohi va umumiy xulosa o‘rtasidagi mantiqiy bog‘lanish tekshiriladi.
- Beshinchidan, o‘quvchilar o‘z fikrlarini muhokama qilish, boshqa talqinlarni tinglash va zarur hollarda o‘z xulosalarini qayta ko‘rib chiqish imkoniga ega bo‘lishi kerak.

Badiiy matnni o‘qitishda qo‘llash mumkin bo‘lgan metodlar. Kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirishda bitta metod bilan cheklanib qolmasdan, o‘quvchilarning o‘qish, tahlil, muloqot va yozma ifoda faoliyatini birlashtiruvchi usullardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Muammoli savollar metodi. Muammoli savollar o‘quvchini tayyor javobni takrorlashdan ko‘ra, o‘z fikrini shakllantirishga undaydi. Bunday savollar asar mazmuni, qahramonlar xatti-harakati va muallif pozitsiyasini chuqurroq o‘rganishga xizmat qiladi.

Xeminguey asari yuzasidan quyidagi savollardan foydalanish mumkin:

- Santyagoning kurashni davom ettirishiga qanday omillar sabab bo‘ladi?
- Qahramonning matonati qaysi voqealarda yaqqol namoyon bo‘ladi?
- Jismoniy mag‘lubiyat va ruhiy taslim bo‘lish o‘rtasida qanday farq bor?
- Santyago obraziga bergan bahongizni asardan qaysi dalillar bilan asoslay olasiz?
- Seton Tompson hikoyasi yuzasidan esa quyidagi savollar taklif etiladi:
- Lobo qanday xususiyatlari bilan boshqa hayvonlardan ajralib turadi?
- Hikoyada insonlarning bo‘riga munosabati qanday tasvirlangan?
- Loboning xatti-harakatlarini uning yashash muhiti bilan bog‘liq holda qanday izohlash mumkin?
- Hikoyani o‘qigandan so‘ng inson va tabiat munosabati haqida qanday xulosaga kelish mumkin?

Qiyosiy o‘qish metodi. Qiyosiy o‘qish ikki asar o‘rtasidagi o‘xshashlik va farqlarni aniqlashga yordam beradi. Bunda o‘quvchi asarlarning umumiy mavzusini topish bilan birga, ularning badiiy xususiyatlarini ham farqlashi kerak. Masalan, Santyago va Lobo obrazlarini qiyoslashda ikkalasining ham o‘z muhitida faol harakat qilishi yoki qiyinchiliklarga qarshi turishi kabi jihatlar muhokama qilinishi mumkin. Biroq ularni aynan bir xil xarakterdagi qahramonlar deb talqin qilish to‘g‘ri emas. Santyago insonning ongli qarori va ruhiy kechinmalari orqali ochilsa, Lobo hayvon xulqi, tabiiy muhit va hikoyachining tasviri orqali gavdalanadi.

Munozara metodi. Munozara o‘quvchilarning o‘z fikrini bayon qilish, boshqa nuqtayi nazarlarni tinglash va dalillar yordamida javob berish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yo‘naltiriladi. Munozarani tashkil etishda o‘qituvchi quyidagi qoidalarga amal qilishi mumkin:

- Har bir fikr imkon qadar matn daliliga tayanishi kerak.
- Boshqa o‘quvchining fikri hurmat bilan tinglanadi.
- Qarama-qarshi fikrga javob shaxsiy baho bilan emas, dalil va izoh bilan beriladi.

- Yakuniy xulosa muhokama davomida keltirilgan dalillarni hisobga olishi lozim.

Ijodiy yozuv metodi. Ijodiy yozuv o‘quvchining asar mazmunini anglashini yozma nutq bilan birlashtiradi. O‘quvchilarga qahramon nomidan kundalik yozish, asardagi bir voqeani boshqa qahramon nuqtayi nazaridan qayta bayon qilish yoki muayyan muammo bo‘yicha qisqa esse yozish topshirilishi mumkin.

Bunday topshiriqlarda ijodiy erkinlik saqlanadi, lekin o‘quvchining talqini asar mazmuniga zid bo‘lmasligi va u o‘z xulosalarini izohlashi talab etiladi.

Dars jarayonini tashkil etish modeli. Xeminguey va Seton Tompson asarlarini o‘qitishda darsni o‘zaro bog‘langan bosqichlar asosida tashkil etish mumkin.

- ✓ Birinchi bosqich — motivatsiya va tayyorgarlik. O‘qituvchi mavzuga oid muammoli savol beradi, muallif va asar haqida zarur ma’lumotni taqdim etadi. O‘quvchilar o‘z taxminlarini bildiradilar.
- ✓ Ikkinchi bosqich — matnni o‘qish. O‘quvchilar asarning belgilangan qismini mustaqil yoki yo‘naltirilgan tarzda o‘qiydilar. Muhim voqealar va obrazlarga oid kuzatishlar qayd etiladi.
- ✓ Uchinchi bosqich — dalillarni aniqlash. O‘quvchilar muhokama qilinayotgan fikrni asoslaydigan matn parchalarini topadilar.
- ✓ To‘rtinchi bosqich — tahlil va qiyoslash. Guruhlar qahramonlar xatti-harakatlarini tahlil qilib, o‘xshashlik va farqlarni aniqlaydilar.
- ✓ Beshinchi bosqich — muhokama va xulosa. O‘quvchilar o‘z fikrlarini taqdim etadilar va ularni matn dalillari bilan asoslaydilar.
- ✓ Oltinchi bosqich — refleksiya va baholash. O‘quvchilar o‘z javoblarini belgilangan mezonlar asosida qayta ko‘rib chiqadilar. O‘qituvchi kuchli jihatlar va takomillashtirish zarur bo‘lgan tomonlarni ko‘rsatadi.

Mazkur model o‘qituvchiga dars faoliyatini ketma-ket tashkil etish imkonini beradi. Shu bilan birga, barcha bosqichlarni bitta darsga majburan joylashtirish shart emas. Ularni asar hajmi, o‘quvchilarning tayyorgarligi va dars maqsadiga qarab bir necha mashg‘ulotga taqsimlash mumkin.

Shu maqsadda ayrim mezonlardan foydalanish taklif etiladi.Ushbu mezonlardan foydalanishda o‘qituvchi o‘quvchining javobini umumiy taassurot asosida emas, oldindan belgilangan ko‘rsatkichlar asosida baholashi mumkin. Masalan, o‘quvchi asarning mazmunini yaxshi tushunsa-da, o‘z fikrini matn dalili bilan asoslay olmasa, uning tahliliy kompetensiyasi ustida qo‘shimcha ishlash zarur bo‘ladi. Baholash mezonlari o‘quvchiga ham tushuntirilishi kerak. Shunda u qanday javob yuqori darajada hisoblanishini, fikrni qanday asoslash lozimligini va o‘z faoliyatini qaysi jihatlardan takomillashtirishi mumkinligini anglaydi.

MUHOKAMA

Tadqiqot doirasida ko‘rib chiqilgan nazariy manbalar va badiiy asarlar kompetensiyaviy yondashuvni adabiy tahlil faoliyati bilan bog‘lash imkonini beradi. Bunda o‘quvchi bilimni qabul qiluvchi subyekt bo‘lib qolmasdan, matnni o‘rganuvchi, dalillarni izlovchi va mustaqil xulosa chiqaruvchi ishtirokchiga aylanadi. Mahalliy tadqiqotlarda kompetensiyaviy yondashuvning adabiy ta’limdagi ahamiyati va badiiy asarni tahlil qilish ko‘nikmalariga e’tibor

qaratilishi mazkur masalaning dolzarbligini ko‘rsatadi [1; 2]. Culler va Iserning adabiy talqin hamda o‘quvchi faolligiga oid qarashlari esa o‘quvchining matn bilan faol munosabatini nazariy jihatdan tushuntirishga yordam beradi [5; 6].

Xeminguey va Seton Tompson asarlarini qiyosiy o‘rganishning muhim jihati shundaki, ular bir-biridan farqli badiiy vaziyatlar orqali o‘quvchiga inson, tabiat, matonat va erkinlik haqida fikr yuritish imkonini beradi. Biroq qiyoslashda asarlarning o‘ziga xosligi saqlanishi kerak. Masalan, Santyagoning kurashi bilan Loboning yashash uchun kurashini bir xil ma’noda talqin qilish o‘rniga, har bir obrazning badiiy vazifasi va voqealar kontekstini hisobga olish maqsadga muvofiq.

Taklif etilgan “dalil — izoh — xulosa” modeli o‘quvchining fikri bilan matn o‘rtasidagi bog‘lanishni ochiq ko‘rsatishga qaratilgan. Bu yondashuv, ayniqsa, o‘quvchilar qahramonlarga tezkor axloqiy baho bergan holatlarda foydali bo‘lishi mumkin. O‘qituvchi o‘quvchidan o‘z bahosini asoslashni so‘rab, fikrning qaysi matn daliliga tayanishini aniqlashtiradi.

Shu bilan birga, metodik modelning mavjudligi uning samaradorligi amaliyotda isbotlanganini anglatmaydi. Mazkur maqolada maxsus pedagogik tajriba, nazorat va tajriba guruhlari, statistik hisob-kitoblar yoki o‘quvchilarning dastlabki va yakuniy natijalari keltirilmagan. Shu sababli modelning o‘quvchilar kompetensiyasiga ta’siri haqidagi xulosalar tavsiya darajasida talqin qilinishi lozim. Kelgusidagi tadqiqotlarda modelni muayyan sinflarda qo‘llash, o‘quvchilarning matnni tahlil qilish natijalarini bir xil mezonlar asosida baholash va o‘zgarishlarni dastlabki ko‘rsatkichlar bilan solishtirish mumkin. Bunday empirik tekshiruv taklif etilgan yondashuvning amaliy imkoniyatlari haqida aniqroq xulosa chiqarishga yordam beradi.

XULOSA

Ernest Xeminguey va Seton Tompson asarlarini o‘qitishda kompetensiyaviy yondashuvdan foydalanish badiiy matnni anglash, tahlil qilish, qiyoslash va mustaqil xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun metodik imkoniyat yaratadi. Bunda o‘quvchining faqat asar mazmunini qayta hikoya qilishi emas, balki o‘z fikrini matn dalillari bilan asoslay olishi ham muhim hisoblanadi.

Umuman olganda, kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan adabiyot darsi o‘quvchini badiiy asarni faol o‘rganuvchi, matn mazmunini mustaqil talqin qiluvchi va o‘z xulosalarini dalillar bilan asoslovchi ishtirokchi sifatida shakllantirishga yo‘naltiriladi. Biroq taklif etilgan metodlarning samaradorligi haqidagi qat’iy xulosa ularni amaliyotda sinash va empirik natijalarni tahlil qilish asosida chiqarilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Shayxislamov, N. Adabiyotshunoslikda kompetensiyaviy yondashuvning ahamiyati // University Research Base. — 2025. — B. 629–634.
2. To‘ychiyeva, M., Islomova, Sh. Adabiy ta’limda kompetensiyaviy yondashuv // Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali. — 2026. — 4-jild, 5-son. — DOI: 10.5281/zenodo.20485230.

3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Umumiy o‘rta va maktabdan tashqari ta’limning davlat ta’lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida: 2017-yil 6-apreldagi 187-son qaror.
4. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. Milliy o‘quv dasturi. — Toshkent, 2023.
5. Culler, J. Literary Theory: A Very Short Introduction. — Oxford: Oxford University Press, 1997.
6. Hemingway, E. The Old Man and the Sea. — New York: Charles Scribner’s Sons, 1952.
7. Iser, W. The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response. — Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1978.
8. Seton, E. T. Wild Animals I Have Known. — New York: Charles Scribner’s Sons, 1898.
9. The Ernest Hemingway Society. Ernest Hemingway — The Old Man and the Sea. Asar haqidagi ma’lumot va iqtibos.
10. Project Gutenberg. Wild Animals I Have Known, by Ernest Thompson Seton. Elektron matn. To‘plam tarkibida “Lobo, the King of Currumpaw” hikoyasi mavjud.